

การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ
กรณีศึกษา : โรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี
The Integration of Islamic Principles in Teaching and Learning through the Halaqah Proces
Case Study : Samardee Witya School, Tabung Subdistrict, Saiburi district, Pattani Province

ซูรียานี ยูโซ๊ะ¹ , นุรฮายาตี นิแฮ¹ , อาดีละห์ บือแน¹
อับดุลคอลลิก อรรอฮีมียะ², สวีส์ตี ไหลภาภรณ์²

Sureeyanee Yusoh Nurhayatee Nihae Adeelah Buenae
Abdulkholik Arrahimee Sawad laipaporn

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮในโรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่ใช้ในการวิจัย จำนวน 24 คน ได้แก่ ผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง โดยใช้แบบสัมภาษณ์เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการศึกษา พบว่า การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮเป็นกระบวนการจัดประสบการณ์เรียนรู้ให้ผู้เรียนที่มีการเชื่อมโยงสาระการเรียนรู้ที่มีหลักศาสนาอิสลามมาเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน โดยใช้อัลกุรอาน และอัลหะดีษเป็นแนวทางในการปฏิบัติควบคู่กับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมเด็กนักเรียน ซึ่งมีกระบวนการดำเนินการดังนี้ (1) กระบวนการสร้างความเข้าใจในหลักหะละเกาะฮ (2) กระบวนการยกระดับวิถีชีวิตสู่การดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม (3) กระบวนการสร้างความแน่นแฟ้น (4) กระบวนการสร้างการทำงานร่วมกันในกลุ่มสมาชิก (5) กระบวนการประสานงานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ (6) กระบวนการพัฒนาและบ่มเพาะจิตวิญญาณ สติปัญญา คุณธรรม จริยธรรม และการทำงานเป็นกลุ่ม (ยาฮารี กาเซ็ง, 2559) ทั้งนี้กระบวนการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮสามารถพัฒนาตนเองได้ในทุก ๆ ด้าน ตลอดจนการร่วมกันแก้ไขปัญหาได้อย่างแท้จริง

คำสำคัญ : การบูรณาการ, หลักการศาสนาอิสลาม, การจัดการเรียนการสอน, กระบวนการ, หะละเกาะฮ

¹ นักศึกษา สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

² อาจารย์, ดร. สาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Abstract

This research is a qualitative research. The objective of this study is to study the integration of Islamic principles in teaching and learning through the Halakhah process. In Samarddee Witya School, Tabing Sub-district, Saiburi District, Pattani Province The target group of 24 people in this research was administrators, teachers, students, parents. The tools used in this research were interview form as a tool for data collection. To describe qualitative data in content analysis

The results of the research found that the integration of Islamic principles in teaching and learning through the Halaqah process was a process of organizing a learning experience for the learners with connections to the knowledge of Islamic doctrine. Using the Quran and Hadith as a guideline for practice along with the moral and ethical development of students. The processes are as follows: (1) the process of building an understanding of the Halaqah principles (2) the process of raising the way of life to the Islamic way of life (3) the process of stability (4) the process of creating a collaboration (5) coordination process in organizing learning activities (6) Process of developing and cultivating the spirit, intellect, moral, ethics and group work. In this regard, the process of integrating Islamic principles in teaching and learning through the Halaqah process is able to develop itself in every way as well as to truly solve problems.

Keyword: Integration, Islamic principles, Teaching and learning management, process, Halaqah

บทนำ

การพัฒนาศักยภาพการเรียนรู้กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน มีความสำคัญ และมีความจำเป็นที่จะต้องส่งเสริมพัฒนาความสามารถของผู้เรียนให้เหมาะสมตามความแตกต่างระหว่างบุคคล โดยมุ่งเน้นการพัฒนาองค์รวมของความเป็นมนุษย์ทั้งร่างกาย สติปัญญา และอารมณ์ สังคมเป็นผู้ที่มีศีลธรรมจริยธรรมมีระเบียบวินัย รวมถึงการมีจิตสำนึกของการทำประโยชน์เพื่อสังคม (กาญจนา ก่อง-แก้ว, 2558 อ้างถึงใน แสงดาว-ถิ่นหารวงษ์, 2558) ซึ่งการเรียนรู้ที่เน้นบทบาทและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้เรียนได้เรียนรู้อย่างมีความหมาย โดยการร่วมมือระหว่างผู้เรียนด้วยกัน ในการนี้ครูต้องลดบทบาทในการสอน แต่เพิ่มกระบวนการกิจกรรมที่จะทำให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ให้หลากหลายมากขึ้น ดังนั้นรัฐบาลต้องส่งเสริมให้เด็กและเยาวชนได้เรียนรู้โลกกว้างอย่างเท่าเทียมกัน จัดสรรครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้และความชำนาญ เพื่อพัฒนาครูที่มี ให้มีความรู้พร้อมที่จะเรียนรู้และสอนเด็กและเยาวชนได้อย่างมีคุณภาพการสร้างระบบหรือการจัดรูปแบบของการจัดการเรียนการสอน จะต้อง

มีประสิทธิภาพและเชื่อมโยงต่อกันได้อย่างเหมาะสมกับช่วงวัยของผู้เรียน ปัจจุบันเรามักจะเห็นโรงเรียนที่มีคุณภาพส่วนใหญ่จะเป็นโรงเรียนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่เขตเมือง ส่วนโรงเรียนที่มีคุณภาพที่ต่ำมักจะตั้งอยู่ในพื้นที่ชนบท เช่นโรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของไทย จัดเป็นโรงเรียนที่มีคุณภาพระดับต่ำๆ สอดคล้องกับข้อคิดเห็นของ (บรรจง พ้ารุ่งแสง, 2551) กล่าวไว้ว่า การจัดการศึกษาในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของคนในท้องถิ่นสูง ทั้งในด้านภาษา ศาสนา และประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ซึ่งในอดีตการจัดการศึกษาแนวเสริมสร้างลักษณะประจำชาติ เพื่อแสดงวัฒนธรรมแห่งชาติใช้ไม่ได้ผล เนื่องจากเห็นได้ว่าการศึกษาไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตปรัชญาและศาสนานอกจากนี้ พบว่า มีปัญหาการออกกลางคันสูง และอัตราการเรียนต่อต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศผลที่ตามมา คือพื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้กลายเป็นพื้นที่ที่ประชาชนได้รับการศึกษาในระดับต่ำสุด เมื่อเทียบกับการได้รับการศึกษาในท้องถิ่นอื่น

จากสภาพปัญหาทางการศึกษาที่โรงเรียนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ประสบหลากหลายปัจจัยทำให้โรงเรียนในพื้นที่ต่างกับตัวเมืองและพัฒนาหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้เพื่อที่จะพัฒนาระดับและคุณภาพทางการศึกษาของเด็กนักเรียนในโรงเรียนให้มีคุณภาพทัดเทียมกับโรงเรียนในพื้นที่อื่น ๆ สิ่งที่เห็นได้ชัดโรงเรียนในพื้นที่ภาคใต้ ใช้ระบบการจัดการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับวิถีความเชื่อของประชาชนในพื้นที่ ทำให้ได้รับการตอบรับเป็นอย่างดีจากประชาชนในพื้นที่ จากเดิมประชาชนในพื้นที่จะให้ลูกตนเองศึกษาในโรงเรียนของรัฐเท่านั้น แต่ด้วยปัจจัยหลาย ๆ อย่างทำให้โรงเรียนที่มีระบบการจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการศาสนาอิสลามเข้าเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการเรียนการสอน โดยเฉพาะโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนแบบห้องเรียนพิเศษ (Science Mathematics Program : SMP) และอีกหนึ่งระบบที่โรงเรียนในพื้นที่นิยมทำระบบดังกล่าวมาบูรณาการใช้การจัดการเรียนการสอน คือ ระบบหะละเกาะฮู ระบบนี้เป็นระบบที่นำหลักการศาสนาอิสลามมาพัฒนานักเรียน สู่คุณธรรมจริยธรรมอิสลาม เช่น งานวิจัยของ (ศักดาเชะ วิเศษ 2546 น. 201) ที่ได้ศึกษาอิสลามกับการพัฒนาตนเองครุศึกษามุสลิมระดับอุดมศึกษาใน 5 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การจัดกิจกรรมหะละเกาะฮู เป็นรูปแบบหนึ่งของกิจกรรมการพัฒนาและการขัดเกลาตนเอง ตามรูปแบบอิสลาม ซึ่งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความเห็นอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 4.18 การที่กลุ่มผู้ให้ข้อมูลได้ให้ความคิดเห็นอยู่ในระดับมากนั้น เมื่อผู้เข้าร่วมกิจกรรมหะละเกาะฮูแล้วจะได้รับความรู้มาเป็นอย่างดีเชื่อมั่นว่ามีระบบความเป็นพี่น้องมาดูแล และทำความเข้าใจในระบบหะละเกาะฮู และที่สำคัญองค์กรนักศึกษาที่ทำงานเกี่ยวกับอิสลามจะใช้ระบบนี้ เป็นการพัฒนาศักยภาพและสมาชิกขององค์กรอีกด้วย (Mohd Ismail Mustari, dan Salini Binti Mohd Salleh, 2010 อ้างถึงใน ศักดา เชะวิเศษ, 2546, น. 201)

เช่นเดียวกับกับโรงเรียนสามารถตีวิทยา เป็นโรงเรียนที่มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนมีคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ตามเป้าหมายการจัดการศึกษาของโรงเรียน สร้างความสัมพันธ์ความเข้าใจอันดี สร้างความไว้วางใจระหว่างครูบุคลากรกับนักเรียนในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในด้านการเรียน พฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม เป็นกิจกรรมที่มีความเหมาะสมในการยกระดับส่งเสริมและพัฒนาผู้เรียนให้ไปตามที่โรงเรียนคาดหวังหรือตั้งเป้าหมาย อีกทั้งสังเกตจากผลการดำเนินงานในระยะเวลาดังกล่าว พบว่า เป็นกิจกรรมที่ส่งผลต่อการพัฒนาผู้เรียนได้ครอบคลุมทุกด้าน โดยโรงเรียนดังกล่าวได้ใช้ระบบติดตามหรือหะละเกาะฮูเป็นกระบวนการหนึ่งของการจัดการเรียนรู้อิสลามเป็นศูนย์รวมของการฝึกอบรม และการ

ขัดเกลาจิตใจอย่างครบวงจรตลอดจนเป็นแหล่งผลิตผู้ปฏิบัติงานเพื่ออิสลาม โดยจะทำหน้าที่ขับเคลื่อนและผลักดันให้เกิดความผูกพันแห่งความเป็นพี่น้องในอิสลาม ผ่านความรู้ ความเข้าใจตามระบบความคิดแบบอิสลามด้วยการปรับเปลี่ยนวิธีการหรือรูปแบบให้เหมาะสมกับบริบทและข้อเท็จจริงของสังคม จะเป็นมรดกทางการศึกษาอันทรงคุณค่าต่อประชาชาติมุสลิมสืบไป

ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์ ได้พัฒนาระบบที่ใช้ในการดูแลนักเรียนด้วยระบบติดตามส่งผลให้ครูผู้สอนสามารถติดตามดูแลนักเรียนได้อย่างใกล้ชิด และสามารถพัฒนาคุณภาพการเรียนของนักเรียนโดยผ่านระบบดังกล่าว และถอดองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาของโรงเรียนให้ผู้สนใจรูปแบบการจัดการเรียนการสอนในรูปแบบดังกล่าว เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาและยกระดับคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ต่อไปได้อย่างมีประสิทธิภาพ

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์

ขอบเขตการวิจัย

ด้านเนื้อหา ผู้วิจัยต้องการศึกษาการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์ โดยเนื้อหาที่จะศึกษาเกี่ยวกับแนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาในอิสลาม แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนทฤษฎีการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมทฤษฎีเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาที่สอดคล้องกับการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์

ด้านผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้บริหาร ครู เด็กนักเรียนในโรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และผู้ปกครอง ที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับโรงเรียน

ด้านพื้นที่ การศึกษาในครั้งนี้ ใช้โรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เป็นโรงเรียนที่นำกระบวนการหะละเกาะฮ์มาบูรณาการในหลักสูตรและยังเป็นโรงเรียนต้นแบบของสถาบันอื่น ๆ ทั้งยังเป็นตัวแทนของสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน จังหวัดปัตตานี ในการนำเสนอกระบวนการหะละเกาะฮ์ในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนสามารถดีวิทยา และยังเป็นโรงเรียนที่ส่งเสริมจิตอาสาในระดับดีเด่นของภาคใต้ในปี พ.ศ. 2562 ทำให้สามารถที่จะสัมภาษณ์เกี่ยวกับการบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์ของโรงเรียนสามารถดีวิทยา

ด้านระยะเวลา การเก็บรวบรวมข้อมูลเริ่มตั้งแต่ เดือน มกราคม พ.ศ. 2563 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2563

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์ในโรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี” นั้นผู้วิจัยได้ทำการศึกษา

เชิงคุณภาพ โดยอาศัยข้อมูลจาก ภาคสนามด้วยวิธีการสัมภาษณ์ (Interview) และวิธีการสังเกต (Observation) ประกอบกับ การศึกษาเอกสาร (Documentary Analysis) ซึ่งมีรายละเอียดดำเนินการวิจัยดังนี้

กลุ่มผู้ให้ข้อมูล การศึกษาในครั้งนี้ โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 24 คน ประกอบด้วย (1) ผู้บริหาร จำนวน 2 คน (2) ครู จำนวน 8 คน (3) เด็กนักเรียน จำนวน 8 คน (4) ผู้ปกครอง จำนวน 6 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อทำการวิจัยให้มีความน่าเชื่อถือ ยิ่งขึ้น มีการศึกษาดังนี้ คือ (1) แบบสังเกตและการสัมภาษณ์ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม และการสัมภาษณ์ แบบใช้การถามคำถามแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยไม่มีคำถามหรือคำตอบที่เป็นระบบ โดยแนวคำถามที่ใช้ในการสัมภาษณ์จะใช้คำถามหลัก (Main Questions) (2) เครื่องมือช่วยในการจดบันทึก จะเป็นเครื่องมืออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ โทรศัพท์บันทึกเสียง สมุดจดบันทึก ปากกาการเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data) ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานในการทำวิจัยในครั้งนี้ เช่น หนังสือ บทความ วารสาร ทฤษฎี แนวคิด เพื่อทำความเข้าใจกับแนวคิด ทฤษฎีและผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับ การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮฺ ในเบื้องต้นผู้วิจัยเลือกใช้การสำรวจ และการสัมภาษณ์เพื่อหาข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูล เมื่อการสำรวจและการสัมภาษณ์จนได้ประเด็นที่น่าสนใจสำหรับงานวิจัย ผู้วิจัยเลือกใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In Depth Interview) เพื่อศึกษาข้อมูลที่เจาะลึกมากขึ้นผู้วิจัยเลือกใช้วิธีการบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์และพูดคุยกับผู้บริหาร ครู นักเรียนในโรงเรียนสามารถตีวิทยาดำบลตะบั้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และผู้ปกครอง ที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับโรงเรียนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้จนเสร็จสิ้นร่วมกัน สามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการศึกษาในภายหลัง

การวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัย การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮฺ กรณีศึกษา : โรงเรียนสามารถตีวิทยา ตำบลตะบั้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการวิเคราะห์ผลเชิงคุณภาพ โดยดำเนินการวิเคราะห์ ดังนี้ (1) วิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาถอดเทปคำให้สัมภาษณ์ของกลุ่มตัวอย่างมาวิเคราะห์ เพื่อแจกแจง และจัดกลุ่มข้อมูล สรุปประเด็นสำคัญและตีความเนื้อหาที่กำหนดเป็นแนวทางในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (2) วิเคราะห์ข้อมูลปัญหา และข้อเสนอแนะในการวิจัย การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮฺ กรณีศึกษา : โรงเรียนสามารถตีวิทยา ตำบลตะบั้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี โดยใช้วิธีสังเคราะห์ข้อความ และนำเสนอข้อมูล โดยการเชิงพรรณนา (3) การนำเสนอข้อมูลที่ได้จากแนวคิดทฤษฎี เอกสาร และกลุ่มผู้ให้ข้อมูล มารวบรวมตีความ เพื่อสืบค้นหาข้อสรุปผลรวม (Categorical Aggregation) โดยมุ่งเน้นสืบค้น หาความหมายจากข้อมูลที่ได้รับจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลในสภาวะการณ์แตกต่างกัน (Collection of Instances) ทั้งในรูปแบบของข้อมูลที่ได้จากเอกสาร และการสัมภาษณ์ โดยผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยข้อมูลเชิงพรรณนาเป็นข้อความที่บรรยาย

อธิบายเรื่องราวเกี่ยวกับข้อค้นพบ การพรรณนาจะครอบคลุมสาระสำคัญของข้อมูล และสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยเป็นหลัก

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ การตรวจสอบเครื่องมือในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ใช้การตรวจสอบเครื่องมือ (1) การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบคือ การสอบแหล่งข้อมูล แหล่งที่มาที่จะพิจารณาในการตรวจสอบ ได้แก่ แหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล โดยแหล่งเวลา หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างเวลากันจะเหมือนกันหรือต่างกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง ถ้าข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลให้ข้อมูลเปลี่ยนไป ข้อมูลจะเหมือนเดิมหรือไม่ (2) การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย คือ การตรวจสอบว่า ผู้วิจัยแต่ละคนจะได้ข้อมูลต่างกันอย่างไร โดยเปลี่ยนตัวผู้สังเกตแทนที่จะใช้ผู้วิจัยคนเดียวกันสังเกตโดยตลอด ในกรณีที่ไม่แน่ใจในคุณภาพของผู้รวบรวมข้อมูลสนาม ควรเปลี่ยนตัวผู้วิจัยให้มีหลายคน (3) การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี คือ การตรวจสอบว่าผู้วิจัยใช้แนวคิดทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิมจะทำให้ตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใดอาจทำได้ง่ายกว่าในระดับสมมติฐานชั่วคราวและแนวคิดขณะที่ยังมีมือตีความสร้างข้อสรุปเหตุการณ์แต่ละเหตุการณ์

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มผู้ให้ข้อมูล การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้มีการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับการวิจัย โดยมีการสอบถามความสมัครใจในการใช้ข้อมูล และผู้วิจัยได้ชี้แจงรายละเอียดเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลการขออนุญาตจรรยาละเอียดและบันทึกเสียง ขณะสัมภาษณ์รวมไปถึงระยะเวลาและสถานที่ที่ใช้ขณะสัมภาษณ์ผู้ให้สัมภาษณ์มีสิทธิ์ตอบหรือไม่ตอบคำถามของผู้วิจัยได้ และที่สำคัญผู้วิจัยจะไม่มีเปิดเผยข้อมูลใด ๆ ที่เป็นผลเสียต่อผู้ให้ข้อมูลในการวิจัยและผลการวิจัยจะถูกนำเสนอในภาพรวมข้อมูลทั้งหมดจะไม่มีนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อตนเองได้ จะถูกนำไปใช้เพื่อใช้ประโยชน์ทางวิชาการเท่านั้น

ผลการวิจัยและการวิเคราะห์

1. กระบวนการสร้างความเข้าใจในหลักการทะเลาะเถียง เป็นการจัดทำตามกระบวนการและขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนสามารถตีความ เป็นผู้นำกระบวนการทะเลาะเถียงให้กับครูสามัญและครูศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรของ ทะเลาะเถียง ก่อนจะนำไปปฏิบัติกับนักเรียนบุคลากรทุกคนจะต้องเข้าร่วมกันอีกครั้ง เพื่อทำความเข้าใจในกระบวนการทะเลาะเถียงตามจุดประสงค์เดียวกันได้อย่างถูกต้อง จึงสามารถนำไปปฏิบัติกับนักเรียนโดยครูแต่ละกลุ่มจะเป็นพี่เลี้ยงนำทะเลาะเถียง ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 สัมภาษณ์วันที่ 11 ตุลาคม 2563) ได้กล่าวว่า “...การสร้าง ความเข้าใจในทะเลาะเถียงนั้นจะต้องมีผู้นำคอยตักเตือนอยู่ตลอดเวลาบุคลากรทุกคนจะต้องมีความเข้าใจในหลักสูตรที่ตรงกันเพื่อจะได้ดำเนินการและตามในกลุ่มของแต่ละกลุ่ม...” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครูผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ซึ่งเป็นผู้จัดการในโรงเรียนสามารถตีความ และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำกระบวนการทะเลาะเถียงมาใช้ในหลักสูตรของโรงเรียน เช่นเดียวกับข้อคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ซึ่งเป็นหัวหน้าฝ่ายตักเตือน (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 สัมภาษณ์วันที่ 29 กันยายน 2563) กล่าวไว้ว่า “...สร้างความเข้าใจตามหลักสูตรของทะเลาะเถียง 10 ประการ คือ (1) มีอะกิดะห์ที่บริสุทธิ์ (2) ปฏิบัติอิบาตะห้อย่างถูกต้อง (3) มีมารยาทที่มั่นคง

(4) มีความคิดทางปัญญา (5) มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง (6) มีศักยภาพแสวงหาปัจจัยยังชีพ (7) เป็นผู้ต่อสู้เอาชนะตนเอง (8) เป็นผู้ใช้เวลาอย่างคุ้มค่า (9) เป็นนักบริหารจัดการในกิจการงาน (10) เป็นผู้นำเพื่อประโยชน์ต่อผู้อื่น เพราะมุสลิมที่ดีต้องเชื่อมโยงทุกอย่างเกี่ยวกับการใช้ชีวิตทั้งในโลกนี้และโลกหน้า....” ดังนั้นกระบวนการสร้างความเข้าใจในหลักการหะละเกาะฮฺ ของโรงเรียนสามารถตีความจำเป็นจะต้องมีผู้นำในการดำเนินหะละเกาะฮฺ เพื่อสร้างความเข้าใจตามหลักสูตรบุคลากรทุกคนต้องผ่านการอบรมกระบวนการหะละเกาะฮฺ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันก่อนที่จะนำไปปฏิบัติใช้กับนักเรียนในการติดตามดูแลและพัฒนาศักยภาพที่ดี

2. กระบวนการยกระดับวิถีชีวิต สู่การดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม อัลกรุอาน เป็นธรรมนูญในการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน โดยยึดแนวทางเพื่อใช้ในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกคนให้มีความสำเร็จทางด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสติปัญญา ประกอบด้วย การอบรมขัดเกลาจิตใจให้มีความเพียบพร้อมสมบูรณ์ ตามความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ นำไปสู่ความสำเร็จทั้งโลกนี้และโลกหน้า ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 3 สัมภาษณ์วันที่ 29 กันยายน 2563) ได้กล่าวไว้ว่า “...ทุกอย่างตั้งแต่ตื่นนอนยันเข้านอนในหะละเกาะฮฺจะมีการตีฟซีร อัลกรุอาน คือจะต้องยอมรับว่าในชีวิตหากไม่มีอัลกรุอาน ก็ไม่สามารถเดินไปในทางที่ถูกได้ และไม่รู้ว่าจะหมาดแล้วจะอ่านอะไรไม่รู้ว่าจะทำอะไรไม่ต้องอ่าน ไม่รู้ว่าจะทำอะไรไม่ต้องถือศีลอด แต่ในอัลกรุอานก็ได้บัญญัติไว้หมดแล้ว ต่อมาคือเรื่องฟิกฮฺ ก็อยู่ในหะละเกาะฮฺ เมื่อทราบว่าต้องละหมาดต้องรู้ด้วยว่าจะหมาดอย่างไร ถือศีลอดแล้วจะเปิดบวชเวลาไหนส่วนวิชาศาสนประวัติ เรื่องเล่าของคนสมัยก่อนก็จะเล่าเรื่องสมัยของท่านบิว่า การใช้ชีวิตอย่างไร ทำไม่ต้องนำแบบนี้ แล้วยังมีเรื่องที่เกี่ยวข้องข่าวสารโลกมุสลิมโลกปัจจุบันเพราะฉะนั้นตั้งแต่ตื่นนอนถึงเข้านอนจะเชื่อมโยงทั้งหมด สิ่งเหล่านี้จะเป็นตัวยึดหลักพวกเขาในการยกระดับวิถีชีวิตสู่การดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม...” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 เป็นหัวหน้าฝ่ายตัมบียะฮ์ ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้ความชำนาญในกระบวนการหะละเกาะฮฺทั้งหมด เช่นเดียวกับข้อคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ซึ่งเป็นครูดูแลในกลุ่มหะละเกาะฮฺนักเรียน (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 11 สัมภาษณ์วันที่ 28 กันยายน 2563) กล่าวไว้ว่า “...ระบบหะละเกาะฮฺมีความสำคัญมาก ในการยกระดับในทุก ๆ ด้าน ของการใช้ชีวิตประจำวันของเรา...” ดังนั้นการดำเนินชีวิตที่มีท่านบิ (คือลอลลลอ-ฮุอะลียฮฺ-วะซัลลัม) เป็นแบบอย่างในทุกด้าน การยกระดับวิถีชีวิตนั้น ต้องผ่านกระบวนการอบรม ขัดเกลาจิตใจ บ่มเพาะสติปัญญา โดยมีอัลกรุอานและอัลหะดีษ เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต จึงนำไปสู่การดำเนินชีวิตตามหลักอิสลามอย่างเคร่งครัด

3. กระบวนการสร้างความผูกพันอย่างแน่นแฟ้น เป็นกระบวนการสร้างความสัมพันธ์จากความร่วมมือของผู้บริหาร ครูนักเรียน และผู้ปกครอง เพื่อปลูกฝังและส่งเสริมการพัฒนาให้นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมตามวัตถุประสงค์ของโรงเรียน และเป็นการดำเนินการดูแลและช่วยเหลืออย่างใกล้ชิดเสมือนพี่น้อง ทั้งนี้การรับฟังทุก ๆ ปัญหาอันยอมทำให้รู้สึกว่าการดูแลใส่ใจจากความรักและความห่วงใยอย่างแท้จริง ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 8 สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2563) ได้กล่าวไว้ว่า “...เด็กจะมีการเปลี่ยนแปลงได้นั้น ขึ้นอยู่กับครูที่ต้องดูแลเอาใจใส่อย่างใกล้ชิด...” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 เป็นผู้ปกครองของเด็กนักเรียนที่อยู่ในกระบวนการหะละเกาะฮฺในโรงเรียนสามารถตีความ เช่นเดียวกับข้อคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ซึ่งเป็นครูพี่เลี้ยงประจำกลุ่มหะละเกาะฮฺและเป็นผู้ที่มีความรู้เกี่ยวกับกระบวนการ

หะละเกาะฮู (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 17 สัมภาษณ์วันที่ 16 กันยายน 2563) กล่าวไว้ว่า “...การช่วยเหลือเสมือนพี่น้องและดันให้ตัวนักเรียนประสบความสำเร็จนั้นคือการผูกสร้างความเป็นพี่น้องไว้ อันหนึ่งอันเดียวกัน...” ดังนั้นกระบวนการสร้างความผูกพันขึ้นอยู่กับการร่วมมือทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ที่ต้องสร้างความไว้วางใจในการสอบถามประเด็นปัญหาของบุคลากรและเด็กนักเรียนในการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเกิดความแน่นแฟ้นฉันทันพี่น้อง

4. กระบวนการสร้างการทำงานร่วมกันในกลุ่มสมาชิก เป็นกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น เพื่อให้ผู้เรียนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เคารพในการแสดงความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งแต่ละกระบวนการขั้นตอนจะมีการเชื่อมโยงกันสามารถเป็นแนวทางในการปฏิบัติเพื่อให้บรรลุผลตามเป้าหมายที่วางไว้ ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 10 สัมภาษณ์วันที่ 6 ตุลาคม 2563) กล่าวได้ว่า “...กระบวนการสร้างการทำงานร่วมกันในกลุ่มสมาชิก เป็นกลุ่มบุคคลที่ทำงานร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กันระหว่างสมาชิกในกลุ่ม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ มีความสามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในกลุ่มมีการพบปะประชุมหารือกัน...” ดังนั้นกระบวนการสร้างการทำงานร่วมกันในกลุ่มสมาชิกเป็นกระบวนการฝึกฝนทักษะให้เรียนรู้การประสบการณ์จริง โดยผ่านกระบวนการเรียนรู้ในการทำงานแบบมีส่วนร่วมกับผู้อื่น และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อแก้ไขปัญหาต่าง ๆ

5. กระบวนการประสานงานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ต้องสร้างองค์ความรู้และอาศัยประสบการณ์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการทำงานของเด็กนักเรียนและกระบวนการประสานงานยังเปิดโอกาสให้กับนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในการทำงานร่วมกับผู้อื่น อีกทั้งยังส่งผลให้บุคลากรได้ร่วมดำเนินการพัฒนาและช่วยเหลือนักเรียนในทุก ๆ ด้าน ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 2 สัมภาษณ์วันที่ 11 ตุลาคม 2563) ได้กล่าวไว้ว่า “...ผู้บริหารโรงเรียนจะเป็นผู้ประสานงานในการประชุมและอบรมให้กับครู และในช่วงที่ผู้บริหารทำหะละเกาะฮูกับครูจะดำเนินการชี้แจงในเรื่องของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในกลุ่มศึกษาหะละเกาะฮู โดยรูปแบบการประสานงาน จะมีการประกาศหน้าเพจของโรงเรียนหรือทางกลุ่มไลน์ โซเชียลต่าง ๆ จัดทำปฏิทินตารางกิจกรรมประจำปีของเด็กนักเรียนให้กับครูทุกท่าน เพื่อให้ครูทุกท่านทราบในกระบวนการทำงานอย่างทั่วถึง...” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ซึ่งเป็นผู้จัดการโรงเรียนสามารถดีวิทยา และเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการนำกระบวนการหะละเกาะฮูมาใช้ในหลักสูตรของโรงเรียน เช่นเดียวกับข้อคิดเห็นของผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2 ซึ่งเป็นครูที่มีความรู้ความสามารถในกระบวนการหะละเกาะฮู (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 5 สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2563) กล่าวไว้ว่า “...การประสานงานภายในบุคลากรจะดำเนินการชี้แจงในที่ประชุมหรือใช้กลุ่มไลน์ ในการประสานงาน มีการจัดตารางวันในการประชุมและอบรม เพื่อให้ครูทุกท่านที่มีส่วนในการจัดกิจกรรมดำเนินงานอย่างราบรื่น...” ดังนั้นกระบวนการการประสานงานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นกระบวนการที่ส่งเสริมการทำงานในกลุ่มการศึกษาหะละเกาะฮู โดยจะมีผู้บริหารและครูบุคลากรที่ร่วมดำเนินการและปฏิบัติงานไปตามเป้าหมายที่วางไว้

6. กระบวนการการพัฒนาและบ่มเพาะจิตวิญญาณ สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม และการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นโรงเรียนที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และเป็นสถาบันแห่งการปลูกฝัง

คุณธรรมจริยธรรมตามหลักคุณลักษณะที่ดี 10 ประการที่บัญญัติไว้ในอิสลามตั้งนั้นกระบวนการการพัฒนา และเพราะจิตวิญญาณสติปัญญาคุณธรรมจริยธรรมในการทำงานเป็นกลุ่มจะต้องมีการยกระดับศักยภาพของผู้เรียนให้ควบคู่กับการศรัทธาในอัลลอฮ์นั้น ต้องยกระดับทั้ง 4 ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านร่างกายด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา และการสังคม ดังคำกล่าวที่ปรากฏต่อไปนี้ (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 11 สัมภาษณ์วันที่ 28 กันยายน 2563) ได้กล่าวไว้ว่า “...การกระทำของเราที่เราทำอยู่ในชีวิตประจำวัน ถ้าวันไหนไม่ได้ทำหรือลงมือปฏิบัติเรา จะรู้สึกเหมือนมีอะไรขาดหายไป...” ซึ่งจากการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1 ซึ่งเป็นครูที่ดูแลควบคุมภายในกระบวนการทะเลาะเถียง จะมีการสอดคล้องกับคนที่ 2 ที่เป็นครูที่มีองค์ความรู้และดูแลในกระบวนการทะเลาะเถียง (ผู้ให้สัมภาษณ์คนที่ 4 สัมภาษณ์วันที่ 20 กันยายน 2563) กล่าวไว้ว่า “...ทะเลาะเถียงเป็นการ บ่มเพาะให้เด็กเกิดการเรียนรู้ควบคู่กับคุณธรรมจริยธรรม เพื่อความอยู่รอดทั้งโลกนี้และโลกหน้า แต่มากกว่า นั้น คือการบ่มเพาะให้เขาเป็นคนดีที่จะพัฒนาสังคมต่อไปได้...” ดังนั้นกระบวนการการพัฒนาและบ่มเพาะจิต วิญญาณ สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรมและการทำงานเป็นกลุ่ม เป็นการบ่มเพาะที่ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีการควบคู่คุณธรรมจริยธรรมแต่มากกว่านั้นคือการให้ผู้เรียนนั้นสามารถพัฒนาสังคมได้ต่อไป

สรุปและอภิปรายผล

การศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการ ทะเลาะเถียงในโรงเรียนสามารถตีวิทยา ตำบลตะบึง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี ผู้ศึกษาได้นำมาอภิปรายได้ดังนี้

1. กระบวนการสร้างความเข้าใจในหลักการทะเลาะเถียง พบว่า เป็นการจัดทำตามกระบวนการและ ขั้นตอนในการจัดกระบวนการเรียนรู้ โดยมีผู้บริหารโรงเรียนสามารถตีวิทยา เป็นผู้นำกระบวนการทะเลาะเถียง ให้กับครูสามัญและครูศาสนา เพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ในหลักสูตรของทะเลาะเถียง ก่อนจะ นำไปปฏิบัติกับนักเรียนบุคลากรทุกคนจะต้องเข้าร่วมกันอีกครั้ง เพื่อทำความเข้าใจในกระบวนการ ทะเลาะเถียง ตามจุดประสงค์เดียวกันได้อย่างถูกต้อง จึงสามารถนำไปปฏิบัติกับนักเรียนโดยครูแต่ละกลุ่มจะ เป็นพี่เลี้ยงนำทะเลาะเถียง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ อะหมัด อิบรอฮีมอูซซิน, (2553) ในอิสลามมีคำสอนที่ ครอบคลุม ในทุกแง่มุมของชีวิต มีคำสอนที่ครอบคลุมชีวิตทุกด้าน มีทั้งหลักจริยธรรมและหลักกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบชีวิตของบุคคลและสังคมใหม่มีความสมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มูฮัมมัดนาเซ สามะ, (2552 น. 1) การศึกษาระดับการดำเนินการตามหลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหารในโรงเรียนเอกชน สอนศาสนาอิสลามจังหวัดปัตตานีใน 2 ด้านคือ ด้านเป้าหมาย และวัตถุประสงค์ของการศึกษาและหลักสูตร การศึกษาเพื่อศึกษาระดับการดำเนินการตามหลักการจัดการศึกษาอิสลามของผู้บริหารในโรงเรียนเอกชนสอน ศาสนาอิสลามในจังหวัดปัตตานีใน 3 ด้าน คือ ด้านลักษณะของครูในทัศนะอิสลาม ด้านมารยาทของครู อิสลามศึกษา และด้านรูปแบบและวิธีการสอน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ เอกพงษ์ จันทรกล้า และ กาญจนา แก้วเทพ (2555) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการ และกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจการยอมรับ ของสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์ พบว่าการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและการยอมรับภายในองค์กรมี กระบวนการสื่อสาร คือ การสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารองค์การ โดยใช้กลยุทธ์หลัก คือ กลยุทธ์การใช้

สื่อบุคคลและสื่อกิจกรรม ในขณะที่การสื่อสารเพื่อการสร้างความเข้าใจภายนอกองค์กรใช้กระบวนการสื่อสารคือการสื่อสารระหว่างบุคคล การสื่อสารองค์กร การสื่อสารกลุ่มใหญ่ และการสื่อสารมวลชน

2. กระบวนการยกระดับวิถีชีวิต สู่การดำเนินชีวิตตามวิถีอิสลาม พบว่าการดำเนินชีวิตของมุสลิมทุกคน โดยยึดแนวทางของนบีมุหัมมัด (ศ็อลลอลลอ-ฮุอะลัยฮิวะซัลลัม) เป็นแบบอย่างในทุกด้าน ดังนั้น การจัดการศึกษาในอิสลามจึงต้องเริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอาน เพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของทุกคน เพราะเชื่อว่าการศึกษาเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และประสบความสำเร็จ จึงเปรียบอัลกุรอาน เสมือนธรรมนูญแห่งมนุษยชาติที่มีความเพียบพร้อมสมบูรณ์ สามารถตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของมนุษย์ นำไปสู่ความสำเร็จสูงสุดทั้งโลกนี้และโลกหน้า และนำสู่การดำเนินชีวิตตามหลักการอิสลามอย่างเคร่งครัด อาทิ การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ นูรีย๊ะ เจ๊ะอุบง , (2557) ได้กล่าวว่า การจัดการศึกษาในอิสลามเป็นสิ่งที่ยึดตามหลักคำสอนของอัลกุรอานและอัลหะดีษ โดยคำนึงถึงคุณค่าของมนุษยชาติเป็นแนวคิดที่สังคมในสมัยท่านนบี มุหัมมัด (ศ็อลลอลลอ-ฮุอะลัยฮิวะซัลลัม) ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยาฮารี กาเซ็ง, (2559) ที่ได้กล่าวว่า การจัดกิจกรรมทะเลาะเกะฮ์ในอิสลามเป็นกระบวนการขัดเกลาและพัฒนาคนให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีพตามครรลองของอิสลามอย่างเป็นรูปธรรม ตามแนวคิดของ โมซาเราะ ซุนรักรี, (2557) เริ่มต้นด้วยการเรียนรู้อัลกุรอานเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชาติ เพราะการศึกษาในอิสลามเป็นการสร้างคนให้มีความสมบูรณ์และมีความสำเร็จตามความประสงค์ของอัลลอฮ์ (ซุบฮานะฮฺวะตะ-อาลา) โดยให้ทุกคนสามารถปฏิบัติตน เพื่อทำหน้าที่เป็นตัวแทนของอัลลอฮ์ (ซุบฮานะฮฺวะตะ-อาลา) จึงเป็นการสร้างความองอาจและความเจริญ ให้แก่มนุษย์เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ในทุก ๆ ด้านทั้ง ร่างกายอารมณ์ จิตใจ สังคม และสติปัญญา มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ อิบราฮีม ณรงครักษาเขต, (2546) ได้กล่าวไว้ว่า จุดมุ่งหมายสูงสุดในวิถีชีวิตมุสลิมทุกคน นั่นก็คือ การมุ่งสู่ความเป็นบ่าวที่ดีการศึกษาอิสลามจึงเป็นปัจจัยที่ชักนำให้ประพฤติและปฏิบัติตนฝึกฝนและควบคุมตนเองให้เป็น คนดีดังที่อิสลามได้กำหนด ซึ่งทุกสิ่งทุกอย่างที่อิสลามได้กำหนดนั้นก็จะส่งผลให้บุคคลหนึ่งกลายเป็นคนดีตามที่สังคมมุ่งหวังและกำหนดเช่นกัน

3. กระบวนการสร้างความผูกพันอย่างแน่นแฟ้น พบว่า การสร้างความสัมพันธ์จากความร่วมมือทั้งผู้บริหาร ครู นักเรียน และผู้ปกครอง ที่ต้องสร้างความไว้วางใจในการสอบถามประเด็นปัญหาของบุคลากรและเด็กนักเรียนในการทำกิจกรรมร่วมกัน เพื่อเกิดความแน่นแฟ้นอันพี่น้อง ยังสอดคล้องกับงานวิจัยกระทรวงการศึกษาธิการ, (2562) ที่ได้กล่าวว่า แนวทางการขับเคลื่อน (Professional Learning Community : PLC) สู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียน Thailand 4.0 พบว่า การพัฒนาครูโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานที่เกิดการรวมตัวรวมใจรวมพลังร่วมมือกันของครู ผู้บริหาร เพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นสำคัญเมื่อผู้บริหารการศึกษา ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องกับทุกฝ่าย ให้เข้าใจอย่างชัดเจนเพื่อศึกษาหาทางแก้ปัญหาที่พบเจอได้ ยังสอดคล้องกับงานวิจัย มรุตส ผุดผ่อง และกาญจน์ เรืองมนตร, (2563) ได้กล่าวไว้ว่า การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียน โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา มัธยมศึกษา เขต 32 พบว่า ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ของการ ดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนโดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครู ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่

การศึกษามัธยมศึกษาเขต 32 สภาพปัจจุบันโดยรวม อยู่ในระดับมาก และสภาพที่พึงประสงค์โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เรียงลำดับความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการส่งต่อ ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ด้านการ คัดกรองนักเรียน ด้านการป้องกันและแก้ปัญหา และด้านการส่งเสริมนักเรียน และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ศิราณี จุฑาปะมา และคณะ, (2557) ได้กล่าวไว้ว่า บทบาทของครูในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32 พบว่า ด้านการรู้จักนักเรียนเป็นรายบุคคล ในการปฏิบัติขาดทักษะ ขาดความเข้าใจการใช้เครื่องมือสำหรับเก็บข้อมูล ด้านการคัดกรองนักเรียน ควรมีเกณฑ์การคัดกรอง และผลสรุปที่เป็นระบบชัดเจนและมีการดูแลอย่างต่อเนื่อง ด้านการส่งเสริมนักเรียน ครูผู้สอนควรส่งเสริมนักเรียนให้ทำกิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการแนะแนวเพิ่มมากขึ้น ด้านการป้องกันและแก้ไขปัญหา การศึกษาปัญหาไม่มีความชัดเจน ไม่เป็นระบบและด้านการส่งต่อนักเรียน การติดต่อประสานงานทั้งหน่วยงานภายในและภายนอกโรงเรียน ในการดูแลช่วยเหลือนักเรียนไม่ชัดเจนและไม่เป็นระบบ

4. กระบวนการสร้างการทำงานร่วมกันในกลุ่มสมาชิก พบว่า เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง และมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม และปฏิสัมพันธ์กับคนรอบข้าง และสามารถอยู่ร่วมกันกับคนในสังคมได้ เพื่อให้ผู้เรียนมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น คอยช่วยเหลือแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน และเคารพความคิดเห็นซึ่งกันและกัน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุมนทนา พรหมบุญและคณะ, (2540 น. 1-17) ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องให้เด็กทุกคนมีส่วนร่วมในกิจกรรมเอาใจเข้าไปร่วมหรือร่วมใจด้วยใจต้องไปจดจ่อในสิ่งที่เขาเรียนและการเน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้นั้น มีได้เน้นเฉพาะผู้เรียนกับครูเท่านั้นผู้เรียนจะต้องมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบด้านไม่ว่าจะเป็นในชุมชนสังคมพ่อแม่เพื่อนและคนด้อยโอกาสกว่า ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ทักษะทางสังคมการอยู่ร่วมกับผู้อื่นทำงานร่วมกับผู้อื่น ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บุญชม ศรีสะอาด, (2541 น. 2) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การถ่ายทอดความรู้การฝึกให้ผู้เรียนคิดแก้ปัญหาต่าง ๆ การจัดสิ่งแวดล้อมและกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้การจัดประสบการณ์ให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ แสงดาว ถิ่นหารวงษ์, (2558) ได้กล่าวไว้ว่า การสอนโดยใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม ช่วยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น มีความรับผิดชอบต่อการเรียนรู้ของตนเอง ได้ฝึกปฏิบัติวางแผนการทำกิจกรรมกลุ่มแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง และรายงานผลการเรียนรู้ เปิดโอกาสให้เรียนรู้เชื่อมโยงประสบการณ์เดิมกับความรู้ใหม่ ขณะเดียวกันนักศึกษาจะมีแต่ความขาดทุน

5. กระบวนการประสานงานในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า เป็นกระบวนการที่ต้องสร้างองค์ความรู้และอาศัยประสบการณ์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ๆ ในการทำงานของเด็กนักเรียนและกระบวนการประสานงานยังเปิดโอกาสให้กับนักเรียนได้ฝึกปฏิบัติในการทำงานร่วมกับผู้อื่นอีกทั้งยังส่งผลให้บุคลากรได้ร่วมดำเนินการพัฒนาและช่วยเหลือนักเรียนในทุก ๆ ด้าน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ยาฮารี กาเซ็ง, (2559) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การจัดกิจกรรมทะเลาะเถียงในอิสลามเป็นกระบวนการขัดเกลาและพัฒนามนุษย์ให้มีความรู้และคุณธรรมจริยธรรมในการดำรงชีพตามครรลองของอิสลามอย่างเป็นรูปธรรม ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรมนูญก ศรีทิพย์รัตน์, (2557) ได้กล่าวไว้ว่า ภาวะผู้นำกระบวนการในการวางแผนการประสานงานและการดำเนินงานที่มีผลต่อ คุณภาพชีวิตในการทำงานในองค์กร พบว่า การประสานงานและการดำเนินงานที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตในการทำงานในองค์กร และ ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ บัญชา ยี่สารพัฒน์ และณัฐนิภา คุปรัตน์, (2530) ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษา

กระบวนการรักษาระเบียบวินัยนักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษาพบว่า การปรับพฤติกรรม โรงเรียนมีการประสานงานกับบุคลากรที่เกี่ยวข้องการปรับพฤติกรรมดำเนินการด้วยความเป็นธรรมและยุติธรรมโดยมีการสอบสวนหาสาเหตุของการกระทำผิดก่อนการลงโทษ ภายหลังการปรับพฤติกรรมโรงเรียนมีการติดตามผล บันทึกผลและแจ้งผลการปรับพฤติกรรมให้ผู้ที่เกี่ยวข้องรับทราบ

6. กระบวนการการพัฒนาและบ่มเพาะจิตวิญญาณ สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรม และการทำงานเป็นกลุ่ม พบว่า เป็นโรงเรียนที่มีศักยภาพในการพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นบุคคลแห่งการเรียนรู้และเป็นสถาบันแห่งการปลูกฝัง คุณธรรมจริยธรรมตามหลักคุณลักษณะที่ดี 10 ประการที่บัญญัติไว้ในอิสลามดังนั้นกระบวนการการพัฒนาและการบ่มเพาะจิตวิญญาณ สติปัญญา คุณธรรมจริยธรรมในการทำงานเป็นกลุ่ม จะต้องมีการยกระดับศักยภาพของผู้เรียนให้ควบคู่กับการศรัทธาในอัลลอฮ์นั้น ต้องยกระดับทั้ง 4 ด้าน ประกอบไปด้วย ด้านร่างกาย ด้านจิตใจ ด้านสติปัญญา และการสังคม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ กรมวิชาการ, (2546) ที่ได้กล่าวไว้ว่า การศึกษาอิสลามนั้น มุสลิมทุกคนมีหน้าที่ต้องถือปฏิบัติเพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้นเยาวชนมุสลิมในประเทศไทยทุกคนต้องได้รับการศึกษาทางด้านศาสนาอิสลามอย่างเสมอภาคมีความรู้และความเข้าใจยึดมั่น ศรัทธาและปฏิบัติตนตามหลักการศาสนาอิสลามเพื่อเป็นพลเมืองดีที่มีคุณธรรมและจริยธรรมที่สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิมล พิชญไพบูลย์, (2561) ได้กล่าวไว้ว่า ศาสนาอิสลามจะมีการปลูกฝังกันมาตั้งแต่เด็กในเรื่องของการปฏิบัติตัวให้ถูกต้องการปฏิญาณตน การถือศีลอดและการปฏิบัติทุกอย่างตามวิถีมุสลิม หลักศาสนาอิสลามช่วยให้มุสลิมมีที่ยึดเหนี่ยวมีการปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามจนกลายเป็นวิถีชีวิตปกติหากไม่ปฏิบัติตามหลักศาสนาอิสลามจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ ชัชชญา คอร์รี่เรีย และเฟื่องอรุณ ปรีดีติติก, (2562) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการบ่มเพาะของครอบครัว สถานศึกษา และชุมชน เพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก พบว่า การบ่มเพาะ เป็นการอบรมสั่งสอนและการพัฒนาบุคคลหนึ่งให้มี ความสมบูรณ์และเกิดคุณลักษณะอันดีงามจนกลายเป็นนิสัยที่ฝังลึกลงไปในตัว

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษาเรื่อง การบูรณาการหลักการศาสนาอิสลามในการจัดการเรียนการสอนด้วยกระบวนการหะละเกาะฮ์ในโรงเรียนสามารถตีวิทยา ตำบลตะบิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

1. สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง สามารถนำผลการวิจัยไปใช้ในการเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการหะละเกาะฮ์ นำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อตนเองและสังคมต่อไป
2. ส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะการเรียนรู้ด้วยตนเอง ในการพัฒนาศักยภาพของตนเองตามแนวทางของกระบวนการหะละเกาะฮ์ที่เป็นแบบอย่างในการเรียนรู้ในรูปแบบของกระบวนการกลุ่ม และการมีส่วนร่วมในสังคมได้
3. สถานศึกษาอื่น ๆ สามารถนำผลการวิจัยมาเป็นฐานข้อมูลของการศึกษา ในการพัฒนาระบบการเรียนการสอน และแก้ไขปัญหาให้กับสถานศึกษาต่อไป

ข้อเสนอแนะในการวิจัยต่อไป

1. สามารถนำไปศึกษาผลการวิจัยเกี่ยวกับกระบวนการทะเลาะเถียง และต่อยอดการศึกษาต่อในเชิงปริมาณเกี่ยวกับความพึงพอใจในกระบวนการทะเลาะเถียง
2. ควรทำการศึกษาช่องทางในการเผยแพร่องค์ความรู้และกระบวนการทะเลาะเถียงในการนำไปใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้ได้รับการยอมรับจากผู้ที่สนใจที่จะศึกษา และพัฒนางานวิจัยในครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. กระทรวงศึกษาธิการ หรือสถานศึกษาอื่น ๆ ควรมีการขับเคลื่อนการศึกษาตามยุทธศาสตร์ของการเสริมสร้างโอกาสการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ มาพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะในการดำรงชีวิตในศตวรรษที่ 21 ส่งเสริมและสนับสนุนกระบวนการเรียนการสอนที่หลากหลาย มาใช้ในขับเคลื่อนยุทธศาสตร์ทางการศึกษา โดยการนำกระบวนการทะเลาะเถียงมาประยุกต์ใช้ในการศึกษา เพื่อการดูแลและเข้าถึงนักเรียน และสามารถแก้ไขปัญหาการศึกษาไทยให้ดียิ่งขึ้น
2. ส่งเสริมและผลักดันองค์ความรู้ในการศึกษากระบวนการทะเลาะเถียงไปสู่สถานศึกษาอื่น ๆ รวมทั้งสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานหรือเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องนำไปใช้และพัฒนาต่อไป

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภายใต้รายวิชาการศึกษาอิสระ ผู้วิจัยขอขอบคุณ ผู้บริหาร ครู ศึกษานิเทศก์ในโรงเรียนสามารถดีวิทยา ตำบลตะบิ้ง อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี และผู้ปกครอง ที่อาศัยอยู่ในละแวกใกล้เคียงกับโรงเรียน ที่ได้รับการสนับสนุนทำงานวิจัยครั้งนี้ และได้ให้คำปรึกษาหาข้อมูล เพื่อใช้ในการศึกษาการดำเนินการวิจัยมีอาจสำเร็จลุล่วงไปได้ หากปราศจากความร่วมมือของคณาจารย์ในสาขาวิชาพัฒนาสังคม คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในการพัฒนาศักยภาพรวมถึงสถานที่ในการดำเนินการจัดทำวิจัยจนสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2546). *การจัดสาระการเรียนรู้อิสลามศึกษากลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา*. กรุงเทพฯ : ศุภสภาลาดพร้าว.
- ชัชชญา คอร์เรีย และเฟื่องอรุณ ปรีดีติติก. (2562). *แนวทางการส่งเสริมกระบวนการบ่มเพาะของครอบครัวสถานศึกษา และชุมชนเพื่อเสริมสร้างอุปนิสัยพอเพียงอย่างยั่งยืนให้แก่เด็ก*. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *วารสารอิเล็กทรอนิกส์ทางการศึกษา*,
- ธรรมชนก ศรีทิพย์รัตน์. (2557). *ภาวะผู้นำกระบวนการในการวางแผนการประสานงานและการดำเนินงาน*. กรุงเทพมหานคร. ค้นจาก <https://bit.ly/3kskcry>

- บัญชา ยี่สารพัฒน์, ญัฐนิภา คุปรัตน์. (2530). *การศึกษากระบวนการรักษาระเบียบวินัยนักเรียน*. (วิทยานิพนธ์
ครุศาสตรมหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ค้นจาก <https://bit.ly/2ltuzi3>
- บุญชม ศรีสะอาด. (2541). *การพัฒนาการสอน*. กรุงเทพฯ : ชมรมเด็ก.
- มจรุส ผุดผ่อง และกาญจน์ เรืองมนตร. (2563). การพัฒนาแนวทางการดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือ
นักเรียน โดยใช้ชุมชนแห่งการเรียนรู้ทางวิชาชีพสำหรับครูในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 7(6),
- มุฮัมมัดนาเซ สามะ. (2552). *สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนอิสลามศึกษาในโรงเรียนของรัฐที่เปิด
สอนสองหลักสูตร จังหวัดยะลา*. (รายงานการวิจัย). มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ค้นจาก
<https://bit.ly/35xFaRB>
- ยาฮารี กาเซ็ง. (2559). *การจัดกิจกรรมทะเลาะเถียงเพื่อพัฒนานักศึกษา วิทยาลัยอิสลามศึกษา
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*. (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาอิสลามศึกษา).
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- ศิริณี จุโทปะมา และคณะ. (2557). บทบาทในระบบการดูแลช่วยเหลือนักเรียนในโรงเรียนตามความคิดเห็น
ของผู้บริหารและครูในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 32. *วารสาร
สภาพการบริหารงานโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในสถานศึกษา*, 6(1),
- สุวิมล พิชญ์ไพบุลย์. (2561). วิถีมุสลิมกับความผูกพันต่อหลักศาสนาอิสลามและการบังคับใช้กฎหมายอิสลาม.
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลกรุงเทพ. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัยพิชญ์ทรรศน์*, 13(2),
- แสงดาว ถิ่นหารวงษ์. (2558). การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติในรายวิชาการรณคดีสำหรับเด็ก. มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบุรี. *วารสารมนุษยสังคมปริทัศน์*, 17(1),
- อับดุลเลาะ หมัดอะด้า. (2558). *การจัดการศึกษาอิสลามในเกาะบูโหลน จังหวัดสตูล*. (วิทยานิพนธ์ศึกษา
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารและการจัดการการศึกษาอิสลาม).
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์. ค้นจาก <https://cutt.ly/6g3glcf>
- เอกพงศ์ จันท์กล้า, กาญจนา แก้วเทพ. (2555). กระบวนการและกลยุทธ์การสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจและ
การยอมรับของสถาบันการจัดการปัญญาภิวัฒน์. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. *วารสารนิเทศศาสตร์*,
30(1), น. 95-120.

บุคคลานุกรม

ซาลีฮะห์ อาลี (ให้สัมภาษณ์ นุรฮายาตี นิแอส,ซูรียานี ยูโซะ และอาดิละห์ ปือแน) สัมภาษณ์วันที่ 29
กันยายน 2563

ตัมมีซี ยามา (ให้สัมภาษณ์ อาดีละห์ ปือแน,นุรฮายาตี นิแอส และซูรียานี ยูโซะ) สัมภาษณ์วันที่ 20
กันยายน 2563

ฟาอีซะห์ เจแวน (ให้สัมภาษณ์ อาดีละห์ ปือแน,นุรฮายาตี นิแอส และซูรียานี ยูโซะ) สัมภาษณ์วันที่ 20
กันยายน 2563

รอฮีม๊ะ ดอเลาะ (ให้สัมภาษณ์ นุรฮายาตี นิแอส,ซูรียานี ยูโซะ และอาดิละห์ ปือแน) สัมภาษณ์วันที่ 29
กันยายน 2563

สามียะ แสมมา (ให้สัมภาษณ์ ซูรียานี ยูโซะ,นุรฮายาตี นิแอส และอาดิละห์ ปือแน) สัมภาษณ์วันที่ 6
ตุลาคม 2563

สุรินทร์ จำปากลาย (ให้สัมภาษณ์ นุรฮายาตี นิแอส,ซูรียานี ยูโซะ และอาดิละห์ ปือแน) สัมภาษณ์วันที่ 20
กันยายน 2563

อับดุลเลาะ อัสซอมาดีย์ (ให้สัมภาษณ์ อาดีละห์ ปือแน,นุรฮายาตี นิแอส และซูรียานี ยูโซะ) สัมภาษณ์วันที่
11 ตุลาคม 2563

อิสมาแอล อาแวน (ให้สัมภาษณ์ ซูรียานี ยูโซะ,นุรฮายาตี นิแอส และอาดิละห์ ปือแน) สัมภาษณ์วันที่ 16
กันยายน 2563

อัมมีตี เจ๊ะโก๊ะ (ให้สัมภาษณ์ อาดีละห์ ปือแน,นุรฮายาตี นิแอส และซูรียานี ยูโซะ) สัมภาษณ์วันที่ 28
กันยายน 2563